

Література

1. Грушевський М. С. Історія України / Упоряд. А. Ф. Трубайчук / М. С. Грушевський. – К. : «Варта», 1993. – 256 с.
2. Література про життя та творчість С. Ф. Черкасенка // Сайт Миколаївської обласної бібліотеки для дітей імені В. О. Лягіна. – Режим доступу: <http://labinlib.org.ua/mykolaiv/cherkasenko/9.php>
3. Плохій С. Брама Європи / Сергій Плохій ; пер. з англ. Романа Клочка. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 496 с.
4. Радзикович В. Історія української літератури / В. Радзикович. – Детройт : Батьківщина, 1956. – Т. 3 : Нова доба. – 1956. – 132 с.
5. Радзикович В. Ніч проминула / Володимир Радзикович. – Брюссель : Видавництво Центральної управи Спілки української молоді, 1967. – 140 с.
6. Черепанова С. Філософія родознавства / С. О. Черепанова. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2008. – 460 с.
7. Черкасенко С. Ф. Пригоди молодого лицаря. Роман з козацьких часів / Спиридон Черкасенко. – К. : Знання, 2015. – 364 с.

В статті розглядаються більші епічні історико-приключенські жанри – роман Спиридона Черкасенка «Приключения молодого рыцаря» і повість Володимира Радзиковича «Ночь прошла», адресовані для юності. В порівняльній ключі розглянуті жанрові-стильові особливості аналізованих творів, концепти «Свого» – родової і історичної пам'яті, національної культури, національного характеру.

Ключевые слова: література для дітей і юності української діаспори, історико-приключенський жанр, «Свой», історична і родової пам'яті, національний характер.

The article deals the great epic historical and adventure genres. There are the novels "The Adventures of Young Knight" by Spyridon Cherkasenko and "The Night has gone by" by Volodymyr Radzykevych for youth. In a comparative key it was considered genre and stylistic features these works and concepts "The Self" – genitive and historical memory, national culture, national character.

Key words: literature for children and youth of Ukrainian Diaspora, historical and adventure genre, "The Self", historical and genitive memory, national character.

УДК 372.461

Гайдук С. Є.

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ПРЕДСТАВНИКІВ ДИКОЇ ФАУНИ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ «КНИГИ ДЖУНГЛІВ» Р. КІПЛІНГА)

Стаття присвячена проблемі необхідності формування позитивного ставлення молодших школярів до представників дикої фауни. Акцентується, що ознайомлення дітей з адаптованим варіантом повісті-казки Р. Кіплінга про Мауглі допоможе не лише розвинути їх компетентність у читанні англійською мовою та розширити словниковий запас, але й отримати певні психологічні настанови щодо подальшого навчання, поведінки, а також сформувати позитивне ставлення до представників дикої фауни.

Ключові слова: художня література, молодший школяр, компетентність, ставлення, природа, дика фауна, образ вовка, символ.

Постановка проблеми. Взаємозалежність природи й людини має доленосне значення для майбутньої цивілізації, людини, як складової суспільства. Адже саме діяльність людини вносить глибокі зміни в навколишній світ. Тому важливим постає питання формування не індиферентного, можливо, негативного ставлення до представників природи, а позитивного сприйняття та шанобливого відношення загалом. Безперечно, що пізнання світу природи починається з раннього дитинства і позитивне ставлення до нього закладається в родині. Проте обмежитися родинними впливами дитина не може, як не може у більш пізньому дитинстві та юності обмежитися лише шкільною програмою. Дитячий допитливий розум прагне більшої площини для пізнання, й найкраще цьому зарадити зможе книга. Саме дитяча художня література, що за своїм призначенням покликана виховувати дитину, нести правильні настанови, найбільш яскраво репрезентує позитивне ставлення людини до природи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Знайомство з творчістю представників англійської літератури в початковій школі є одним із шляхів, який допомагає сформуванню сприйняття літератури та культури народу, мова якого вивчається. В учнів формується міжкультурна компетентність, яка проявляється в позитивному ставленні до іншого народу, його культури, відносин, що сприяють розвитку взаєморозуміння й толерантності. Таким чином, англійські художні твори стають не метою, а засобом і умовою всебічного гармонійного розвитку дитини, яка виявляє своє розуміння навколишнього, своє ставлення до нього. Це допомагає розкрити її внутрішній світ, особливості її сприйняття, уявлень, інтересів і здібностей.

Аналізуючи праці вітчизняних та зарубіжних літературознавців, філологів, педагогів, психологів та перекладачів (Т. Бовсунівська, А. Богуш, Є. Брандіс, Л. Венгер, Н. Гавриш, Н. Демурова, Є. Еткінд, К. Крутій, С. Маршак, А. Новикова, В. Орел, А. Сазонова, А. Ткаченко, Т. Ушакова, Т. Пономаренко, М. Яснєв та ін.), варто наголосити на різноаспектності їх зацікавлень художньою літературою. Предметом досліджень виступають проблеми художньої літератури як жанру мистецтва; особливості сприйняття художнього твору дітьми; можливості використання художньої літератури як засобу навчання та виховання; методика роботи з дітьми над художнім твором.

Мета даної статті полягає у визначенні важливості й необхідності формування позитивного ставлення молодших школярів до світу природи, зокрема, до представників дикої фауни, засобами художньої літератури, що сприятиме комплексному вихованню та духовному збагаченню дітей.

Виклад основного матеріалу. Одним із основних засобів виховання молодших школярів, а також формування їх позитивного ставлення до світу природи є, безперечно, художня література. Адже художнє слово захоплює дитину не лише зовнішнім боком, а й внутрішнім, смисловим змістом. Дитина у сприйманні художнього твору не егоцентрична. Поступово вона навчається ставати на позицію героя, подумки йому сприяти, радіти його успіхам та сумувати за невдачі [6, с. 76]. Виховна та художня цінність літературного мистецтва зумовлена також специфікою засобів утілення в ньому художньої уяви, здатної викликати яскраві уявлення про довкілля, впливати на почуття та свідомість людини [3, с. 7].

Література та мистецтво, як форми людської культури «прийняли естафету» у фольклору, який наділяв тварин людськими рисами. Традиції народної казки знайшли продовження й у казці літературній. У творчості багатьох вітчизняних та зарубіжних письменників знаходимо образи тварин, які символізують людські риси, тотожні їх аналогам у фольклорі. Достатньо згадати знамениту повість-казку «Дивовижна подорож Нільса з дикими гусьми по Швеції» шведської письменниці С. Лагерлеф, задумом якої було розповісти про географію Швеції. Насправді ж твір став улюбленою в усіх країнах казкою. Тварини, зображені письменницею, втілюють притаманні людині риси: скупий і хитрий лис Смірре, який однак завжди залишається в дурнях, мудра і справедлива гусиня Акка Кебнекайсе та ін.

Письменники, які працювали в жанрі літературної казки, намагалися зберегти народні традиції в зображенні тваринної символіки. Однак інколи вони відступали від звичних канонів, що було зумовлено їхніми особистими уявленнями про людський образ тварини чи сюжетом твору. Саме найкращим прикладом ми вважаємо відому «Книгу джунглів» Р. Кіплінга, яка найчастіше зустрічається в українському перекладі як «Мауглі».

Аналізуючи погляди літературознавців на творчість Кіплінга, варто зазначити ряд тверджень, які вказують на присутність християнських мотивів у «Книзі Джунглів». Вбачається релігійний підтекст навіть у значенні самого слова «книга». Натяк бере початок від біблійної «Книги Буття». Окрім цього, риси християнської моралі проглядаються в інших моментах аналізованої «Книги Джунглів», а саме: взаємодія людського начала й дикої природи, толерантне, навіть більше того – дружнє ставлення до братів наших менших та ряд інших особливостей. Саме присутністю християнсько-гуманістичних мотивів, що, на нашу думку, є досить актуальною проблемою сьогодення, автор вкотре показав світові, що на тлі воєн, політичних непорозумінь, конфліктів, моральні принципи та любов до ближнього також мають місце, що взаємодія двох божественних начал – природи і людини – вічна [7, с. 129].

Зображені у повісті-казці представники тваринного світу джунглів володіють не лише людською мовою, але й певними рисами, притаманними людині. Безперечно, автор намагався зберегти певні традиційні уявлення про символіку тварин, але й зробив певні корективи. Зокрема, він відходить від традиційного зображення диких звірів як символів ненависті, скупості, чи інших людських вад. Напевне, лише тигр Шерхан і його прислужник Табакі демонструють притаманні їм і в інших казках скупість, ненависть, лицемірство й підступність. Образи ж інших тварин відображають позитивні риси людської особистості. Тут і благородна пантера Багіра, і прийомні батьки Мауглі – вовки, готові на самопожертву заради свого «сина», і суворий, але справедливий вчитель молодих членів Зграї ведмідь Балу, мудрий пітон Каа та інші звірі.

Безпосередньо нашу увагу привертає у творі символіка образу вовка, що сягає давніх часів і має двояке значення.

У християнській традиції образ вовка – символ фальшивості та неправди лжепророків, що ведуть людей до загибелі: «Стережіться фальшивих пророків, що приходять до вас ув одежі овецій, а всередині – хижі вовки» (Мт. 7, 15) [1]. Окрім цього, образ вовка є символом хижацтва і ненажерливості, злом, дияволом, який загрожує отарі вірних: «Князі її в середині її, немов ті вовки, що здобич шматують, щоб розливати кров, щоб губити душі ради користи» (Єз. 22, 27) [1].

Свого часу Григорій Булашев зазначав, що, «будучи створінням диявола, вовк водночас в арійських народів є й зооморфічним образом диявола. В середні віки диявола часто звали “*infernus lupus*”, “*lupus verax*”, тобто вовк, що викрадає душі, і т.ін. Однак і в цій своїй символічній ролі вовк усе-таки є підвладним Св. Юрію» [2, с. 337]. У народних уявленнях вовк часто об'єднується з гадами – нечистими тваринами, яких заборонено вживати в їжу і характерною ознакою яких є сліпота чи сліпонароджуваність [5, с. 123].

У міфах, фольклорних зразках і магічних казках образ вовка уособлював не тільки жорстокість, підступність, зло, але й хоробрість і звитягу. Окрім того, за певних обставин він міг стати могутнім захисником безпомічних істот. У багатьох міфах Європи та Азії віднаходимо сюжети про виховання родоначальника племені вовчицею. Відомо безліч історій про вовків-прабатьків: римська легенда про капітолійську вовчицю, яка вигодувала Ромула і Рема (через це у римській культурі вовк був твариною, яку поважали як символ заснування Риму); давньоіранська – про вовчицю, яка вигодувала Кіра та ін. У степових тюркських народів вовк сприймався як родовий тотем. Звідси – знамена і штандарти з вовчою головою. Герой – родоначальник, вождь племені чи дружини міг називатися вовком або тим, хто має голову або ж тіло вовка [4, с. 493].

Саме вплив вищезазначених міфологічних вірувань простежується в зображенні образів вовка й вовчиці Р. Кіплінгом. Головний персонаж твору Мауглі не лише знаходить притулок у вовчій зграї, але й відчуває їхню справжню любов і підтримку. Образ Матері Вовчиці – символ не лише безмежної материнської любові й піклування, але й безстрашної захисниці, готової вступити у бій з сильнішим противником заради порятунку «своїї» дитини. Так, при першій зустрічі із безжалісним тигром Шерханом вона говорить наступне: «*And it is I, Raksha, the Demon, who answers. The man's cub is mine. He won't be killed. He will run with the Pack and hunt with the Pack. And look you, hunter of little naked cubs, in the end he will hunt you! Now, get out, burned beast of the jungle! Go!*» [9, с. 69]. Далі автор наголошує, що навіть Шерхан не міг встояти проти Матері Вовчиці і відступив, з надією, що Рада Зграї стане на його бік.

Кардинальне переосмислення символіки образу вовка спостерігаємо й у образі ватажка Зграї Акела – величного сірого Самотнього Вовка. Він – символ відваги, мудрості, розважливості, далекоглядності. На Раді Зграї Акела не лише поводить себе велично й не втрачає самовладання, але й виявляє неабияке знання Закону Джунглів та вимагає його дотримання. Не звертаючи уваги на вимоги Шерхана, мудрий Акела виголошує наступне: «*Look well, O Wolves! What have the Free People to do with the orders of those who are not the Free People? Look well!...The Law of the Jungle says that if there is any dispute about the cub, at least two members of the Pack, but not mother and father must speak for him. Who speaks for the cub? Among the Free People, who speaks?»* [9, с. 78].

На нашу думку, ознайомлення дітей молодшого шкільного віку з адаптованим варіантом повісті-казки про Мауглі із «Книги джунглів» Р. Кіплінга допоможе не лише розвивати їх компетентність у читанні англійською мовою та розширити словниковий запас, але й отримати певні психологічні настанови щодо подальшого навчання, поведінки, взаємовідносин тощо.

У формі повісті-казки письменник передає дітям основні загальнолюдські цінності. Саме такий спосіб викладу матеріалу обраний Р. Кіплінгом не випадково, адже діти цього віку набагато легше сприймають його, вчаться

логічності викладу думок, підсвідомо аналізувати дії інших і свої, оцінювати їх, розрізняти добре й погане. Не випадково також автор обирає своїми героями і тварин, бо «казки про тварин більш зрозумілі та доступні школярам. У казкових героях учні легко помічають недоліки...» [8, с. 149].

Висновки. Значення творчості в розвитку дитини полягає у становленні повноцінної особистості, здібностей дитини, її потреб, мотивів поведінки, у формуванні універсальних креативних можливостей, які забезпечують їй успіх у найрізноманітніших видах діяльності.

Читання художніх творів іноземною мовою не лише збагачує лексичний та граматичний мінімум молодшого школяра, але й розвиває художньо-естетичне сприймання літературних творів. Учені відзначають, що під впливом художнього слова в дитини виникає потреба вдосконалювати структуру власного мовлення та його оформлення (Н. Гавриш, Г. Леушина, О. Нікіфорова, В. Харченко). Звідси, дитина трансформує здобуті уявлення про художній твір в самостійне зв'язне творче висловлювання.

Повість-казка про Мауглі підкреслює важливу тенденцію літературної творчості – бажання письменника зобразити особистий погляд на світ природи, зокрема, світ дикої фауни. Тому для інтерпретації подій він спробував знайти і використати найяскравіші образи, які найбільшою мірою дозволяють розкрити внутрішній світ людини і справити досить сильне емоційне враження на читачів. Саме образи тварин найбільшою мірою відповідали його меті.

Література

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / [із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена]. – К. : Українське біблійне товариство, 1991. – 1256 с.
2. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування / Г. О. Булашев. – К. : Фірма “Довіра”, 1993. – 414 с.
3. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення / Н. Гавриш. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.
4. Гамкрелідзе Т. В. Мир “живого”. Боги, человек, животные / Тамаз Валерианович Гамкрелідзе, Вячеслав Всеволодович Иванов // Гамкрелідзе Т. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы / Тамаз Валерианович Гамкрелідзе, Вячеслав Всеволодович Иванов . Т. 1. – Тбилиси : Изд-во Тбил. ун-та, 1984. – С. 465–611.
5. Гура А. В. Символика животных в славянской народной традиции / РАН, Институт славяноведения и балканистики / Александр Викторович Гура. – М. : Индрик, 1997. – 912 с.
6. Запорожец А. В. Избранные педагогические труды: в 2-х т. / А. В. Запорожец; [под ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко]. – М.: Педагогика, 1986. – Т. 1. – 320 с.
7. Кремінська О. О. Вплив вікторіанства та індуїстської культури на становлення особистості Р. Кіплінга / Олександра Олександрівна Кремінська // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки. Випуск 36. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2014. – С. 128–131.

8. Стельмахович М. Українська народна педагогіка / М. Стельмахович. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
9. Kipling R. Rikki-Tikki-Tavi. Mowgli's Brothers / R. Kipling; [Укладання, адаптація і вправи Світлани Федонюк]. Вінниця, ПП Видавництво "Теза", 2010. – 160 с.

Стаття посвячена проблемі необхідності формування позитивного отношения младших школьников к представителям дикой фауны. Акцентируется, что ознакомление детей с адаптированным вариантом повести-сказки Р. Киплинга о Маугли поможет не только развивать их компетентность в чтении на английском языке и расширить словарный запас, но и получить определенные психологические установки по дальнейшему обучению, поведению, а также сформировать позитивное отношение к представителям дикой фауны.

Ключевые слова: художественная литература, младший школьник, компетентность, отношение, природа, дикая фауна, образ волка, символ.

The article is devoted to the problem of necessity of forming positive attitudes of primary school students to the representatives of wildlife. It is emphasized that children's acquaintance with an adapted version of the story about Mowgli written by R. Kipling helps not only to develop their competence in English reading and enlarge their vocabulary, but to get some psychological guidance for further education, behaviour and create positive attitudes towards the representatives of wildlife.

Key words: fiction, primary school student, competence, attitude, nature, wildlife, the image of wolf, symbol.

УДК 82–93:821.161.2

Дибовська О. В.

ХРОНОТОП СТРАХУ В УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗКАХ (НА МАТЕРІАЛІ КАЗКИ «ЗОЛОТИЙ СТІЛ» ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА)

Розглянуто підходи до дослідження страху, зокрема у літературних казках. Виокремлено специфічні особливості присутності страхів у хронотопі та їхню класифікацію. Проаналізовано хронотоп казки В. Шевчука «Золотий Стіл» з погляду вияву одного з домінуючих концептів у його творчості – концепту страху.

Ключові слова: страх, хронотоп, хронотоп страху, літературна казка.

Літературознавці все частіше досліджують простір і час, які є базовими компонентами поетики художнього твору. Зокрема і хронотопічні особливості побудови художньої дійсності у літературних казках. Проте дослідники дотримуються пошуку усталених часопросторових зв'язків, які оприявлюються класичними концептами «дім», «дорога», «ліс». У даній статті спробуємо виокремити хронотоп страху у літературних українських казках.

Присутність у дитячій літературі страху як категорії людської екзистенції віддавна сприймалась неоднозначно. Думки психологів та філософів різняться щодо впливу переживання страху людиною. Так, Ізард К., Рібо Т., Вілюнас В., Грот М., Додонов Б. розглядали присутність страху як деструктивного компоненту людського буття. Проте Юнг К. Г., Сартр В., Риман Ф., Хайдеггер М., Роджерс К., Еріксон П., Естес К. П. притримуються думки, що людині необхідно